

УДК 329 (44)

© М. І. Гримська, 2015

<http://orcid.org/0000-0002-0243-6786>

М. І. Гримська

ПАРТІЯ СВОБОДИ АВСТРІЇ В КОНТЕКСТІ РАДИКАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ

Охарактеризовано історію становлення найбільш впливової австрійської крайньої правої партії – Партії свободи Австрії. Висвітлено специфіку здобуття нею електоральної підтримки в контексті ідеологічного пошуку. Окреслено так званий «ефект Хайдера» як один з головних чинників зростання популярності Партії свободи Австрії в австрійському суспільстві. Представлено ідеологічні засади партії, закріплені у її програмних документах.

Ключові слова: ідеологія, політичні партії, крайні праві політичні партії, Австрія, Партія свободи Австрії, Йорг Хайдер.

М. И. Грымская

ПАРТИЯ СВОБОДЫ АВСТРИИ В КОНТЕКСТЕ РАДИКАЛИЗАЦИИ ЭЛЕКТОРАЛЬНЫХ ПРЕФЕРЕНЦИЙ

Охарактеризована история становления наиболее влиятельной австрийской крайней правой партии – Партии свободы Австрии. Освещена специфика получения ею электоральной поддержки в контексте идеологического поиска. Определен так называемый «эффект Хайдера» как один из главных факторов роста популярности Партии свободы Австрии в австрийском обществе. Представлены идеологические основы партии, закреплённые в ее программных документах.

Ключевые слова: идеология, политические партии, крайне правые политические партии, Австрия, Партия свободы Австрии, Йорг Хайдер.

M. I. Hrymska

AUSTRIAN FREEDOM PARTY IN THE CONTEXT OF RADICALIZATION ELECTORAL PREFERENCES

The history of establishment of the most influential Austrian far right political party – Freedom Party of Austria – is characterized. Peculiarities of party's gaining electoral support with regard to ideological search are highlighted. So called «Haider effect» as one of the main factors, contributing to increased popularity of the Freedom Party of Austria, is defined. Ideological principles, outlined in the party documents, are presented.

Key words: ideology, political parties, far right political parties, Austria, the Austrian Freedom Party, Jörg Haider.

Постановка проблеми. Головна особливість партійно-політичної системи Австрії – тут ще з XIX ст. домінують три чітко розмежовані «табори» або групи політичних партій з різними системами цінностей. Історично склалось так, що перший табір формують католицькі,

правоцентристські і праві партії, другий – соціал-демократичні та лівоцентристські. До третього табору у XIX та першій половині XX ст. входили партії націоналістичного спрямування, а після II світової війни цю нішу зайняли крайні праві політичні партії. Найвідомішою з них є Партія свободи Австрії, яку тривалий час очолював Йорг Хайдер – один з найпопулярніших європейських політиків усіх часів. На відміну від багатьох інших європейських держав, крайні праві організації в Австрії завжди були частиною так званого політичного мейнстріму і вважались складовою партійно-політичної системи, а не тимчасовими маргінальними об'єднаннями. Разом з тим, в історії Партії свободи Австрії як найвпливовішої крайньої правої політичної сили можна побачити певні хвилі чи етапи розвитку. Рівень її підтримки не завжди був однаковим і коливався залежно від ситуації в державі та «здоров'я» самої партії. Кінець XX та початок XXI ст. характеризується черговим зростанням підтримки, що свідчить про радикалізацію електоральних преференцій австрійського суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. Оскільки Партія свободи Австрії була та залишається однією з найвпливовіших в сучасній Європі, цю країну розглядають в багатьох відомих публікаціях, присвячених вивченню феномену крайніх правих партій загалом. Зокрема, вона досліджується у працях таких вчених як М. Вільямс, Т. Гівенс, П. Ігнаці, Р. Ітвелл, П. Меркл, К. Мудде, П. Норріс та ін. Безпосередньо Партія свободи Австрії аналізується у публікаціях наступних науковців: Д. Арт, О. Грубер, Ф. Дункан, Б. Лямонтань, Д. Стокемер, Р. Хайніш та ін.

Дослідження крайніх правих політичних партій в українській політології на даний момент перебуває на початкових етапах. Активна наукова дискусія може відбуватись лише за умови наявності достатньої кількості фахових публікацій, в яких обговорюватимуться різноманітні аспекти історії та сьогодення принаймні найвпливовіших партій цієї групи, становлення та розвиток даної ідеології тощо. Відтак, **метою даної статті є**

комплексний аналіз історії та ідеології Партії свободи Австрії як однієї з найбільших крайніх правих політичних партій сучасності.

Виклад основного матеріалу. Вивчення історії крайніх правих політичних партій Австрії варто розпочати з періоду після завершення II світової війни. Після звільнення австрійської території тут було поступово відновлено традиційні для цієї країни «табори» політичних партій. Спочатку було дозволено відродження Соціал-демократичної та Християнсько-демократичної (згодом перейменованої в Австрійську народну партію) політичних партій, а через чотири роки було засновано і крайню праву політичну партію під назвою «Ліга незалежних» [4, с. 105]. Хоча ця політична сила була не єдиною, що відстоювала цінності крайньої правої ідеології (крім неї ще існували Демократична прогресивна партія та Націонал-демократична партія), саме Ліга незалежних (у 1956 р. перейменована на Партію свободи Австрії) змогла залишитись впливовою і до сьогодні.

Уже в перші роки свого існування Ліга незалежних досягла високих електоральних результатів. Зокрема, на парламентських виборах у 1949 р. за неї проголосували 11,7% виборців, що дало їй 16 мандатів у національному парламенті. Успіх здобув і перший представлений цією партією кандидат у президенти, який отримав 15,4% голосів [7]. Порівняно високий рівень електоральної підтримки крайніх правих політичних партій одразу ж після II світової війни пояснюють виникненням певної ідеологічної та психологічної прірви в австрійському суспільстві. На відміну від Німеччини та Італії в Австрії не відбувся період очищення від фашизму, хоча рівень підтримки цієї системи ідей був доволі високим. Певна частина населення розглядала так званий «аншлюс» Австрії як відновлення історичної справедливості завдяки довгоочікуваному возз'єднанню німецького народу. Ці настрої відображали численні організації, що почали виникати в країні після завершення війни. Свої політичні цілі вони приховували за обраними форматами спортивних товариств, об'єднань ветеранів тощо, однак активістами цих організацій

виступали, передусім, колишні нацисти та прихильники нацизму. Саме в об'єднанні такого типу – «Альянсі ліберальних студентів» – і розпочав свою політичну кар'єру Йорг Хайдер, майбутній голова Партії свободи Австрії [4, с. 109].

Неонацистські організації стали основою для становлення і розвитку крайніх правих політичних партій, найуспішнішою з яких, як уже було зазначено вище, була Ліга незалежних. Першим її головою став колишній нацист Антон Райнталлер. Він вибудовував ідеологію партії на відчуття ностальгії за колишньою величчю австрійської імперії та втоми від звинувачень у помилках минулого. Натомість Райнталлер підкреслював, що австрійці мають пишатись своєю історією, оскільки вони належать до великої німецької культурної спільноти. Через два роки після заснування Ліги незалежних А. Райнталлер помер і партію очолив ще один колишній нацист, офіцер СС Фрідріх Петер. У 1956 р. партію було перейменовано і вона отримала свою сучасну назву – Партія свободи Австрії [8, с. 156].

Незважаючи на високий рівень підтримки у перші роки існування, партія, традиційно для крайніх правих, певний час залишалась доволі маргіналізованою. До середини 60-х рр. Австрією правила коаліція двох найбільших партій – Соціал-демократичної партії Австрії та Австрійської народної партії. Хоча між ними існували певні суперечності, у країні відбувались поступові перетворення, тому загалом ця ситуація задовольняла громадськість, яка понад усе прагнула до збереження стабільності. Це вважають основною причиною, чому Партія свободи Австрії залишалась третьою і поступово втрачала підтримку – з 10,9% голосів на виборах до парламенту у 1953 р. до 5-7% у 1956–1983 рр. Такою ж була ситуація і на рівні земель, де партія зберігала незначне представництво (по кілька мандатів) у більшості земельних парламентів (за винятком Нижньої Австрії, де партія змогла вперше потрапити до представницького органу аж у 1988 р.) [7].

Таблиця 1. Результати виборів до національного та європейського парламентів (Партія свободи Австрії) [7]

Рік, р.	% голосів (мандатів)	Рік, р.	% голосів (мандатів)	Рік, р.	% голосів (мандатів)	Рік, р.	% голосів (мандатів)
Національна рада (нижня палата федерального парламенту)							
1949	11,7 (16)	1966	5,4 (6)	1983	5 (12)	1999	26,9 (52)
1953	10,9 (14)	1970	5,5 (6)	1986	9,7 (18)	2002	10 (18)
1956	6,5 (6)	1971	5,5 (10)	1990	16,6 (33)	2006	11 (21)
1959	7,7 (8)	1975	5,4 (10)	1994	22,5 (42)	2008	17,5 (34)
1962	7 (8)	1979	6,1 (11)	1995	21,9 (41)	2013	20,5 (40)
Європейський парламент							
1996	27,53 (6)	2004	6,31 (1)	2009	12,70 (2)	2014	19,70 (4)
1999	23,40 (5)						

Прагнучи подолати маргіналізацію, Партія свободи Австрії декілька разів переглядала свою стратегію та навіть ідейні засади, у певний момент своєї історії схилившись до лібералізму (у 1979 р. партію було прийнято у Ліберальний інтернаціонал, хоч через деякий час виключено). Наслідком такої політики стало ціннісне зближення з Соціал-демократичною партією Австрії, що зрештою призвело до об'єднання цих партій у коаліцію та спільне формування уряду у 1983 р. Посаду канцлера отримала Соціал-демократична партія, за яку проголосувало більше виборців (Партія свободи була третьою з 5% голосів і 12 мандатами), а лідер Партії свободи Норберт Стегер став віце-канцлером [4, с. 112].

Водночас, відстоювання партією дедалі більш поміркованих ліберальних позицій і особливо союз з соціал-демократами спричинив хвилю внутрішньопартійних конфліктів. Активізувались радикальні молодіжні та ветеранські крила партії, які почали тиснути на партійне керівництво і врешті-решт домоглись обрання головою партії у 1986 р. Йорга Хайдера. Це стало початком нового етапу в історії Партії свободи Австрії, який часто позначають таким терміном як «ефект Хайдера», показуючи вплив цієї особистості на долю даної політичної організації. Будучи харизматичною особистістю, вмілим оратором та талановитим організатором, Й. Хайдер

зумів подолати поступову маргіналізацію Партії свободи Австрії і сприяти суттєвому зростанню рівня її підтримки виборцями.

Обрання доволі радикального Й. Хайдера призвело до розвалу коаліції з соціал-демократами у 1986 р. Будучи переконаним прихильником цінностей крайньої правої ідеології, Й. Хайдер зумів повернути партію на ці позиції. Важливо підкреслити, що це було зроблено дуже вчасно, оскільки саме у той час у суспільстві відбувалась поступова зміна настроїв. Дедалі більше австрійців відходили від абсолютної підтримки політики консенсусу та стабільності, почали виражати втому від тривалого перебування при владі двох найсильніших партій і з'явилась потреба у справжній опозиції, якою зрештою і стала Партія свободи Австрії. У той час також загострились і націоналістичні настрої, які також були вміло використані Й. Хайдером [4, с. 121].

Зростання Партії свободи Австрії після зміни керівництва було зумовлено також і внутрішніми чинниками. Й. Хайдер зумів побудувати дуже чітку організаційну структуру, підвищити рівень фінансової забезпеченості та збільшити кількість її членів. Це дозволило партії проводити більш якісні інформаційні та рекламні кампанії, швидше залучати та інтегрувати прихильників і ефективніше працювати з електоратом.

Організаційне та ідеологічне оновлення Партії свободи Австрії за часів Й. Хайдера принесло свої результати уже в перші роки. На парламентських виборах у 1986 р., які відбулись внаслідок розпаду коаліції, за партію проголосувало майже вдвічі більше виборців, ніж до того – 9,7%. Ще більший електоральний прорив партія здійснила на регіональних виборах у Каринтії, звідки походив Й. Хайдер та де розпочалась його партійна кар'єра. У 1989 р. партію тут підтримало 29% виборців. Зросла кількість голосів і в інших землях – у Нижній Австрії з 1,7% у 1983 р. до 9,7% у 1988 р., у Зальцбургу з 8,7% у 1984 р. до 16,4%, у Штірії з 4,6% до 15,4% і т.д. [7].

Великий успіх Партії свободи Австрії, який відрізняє її від крайніх правих у Німеччині та низці інших країн, полягав у здатності зберегти

підтримку як на регіональному, так і на загальнонаціональному рівні після здійснення електорального прориву. У 1990-х рр. партія залишалась третьою в країні за кількістю виборців, що проголосували за неї. Однак уже на межі століть їй вдалось подолати цю тенденцію і у 1999 р. з результатом у 26,9% голосів Партія свободи Австрії посіла друге місце та взяла участь у формуванні уряду спільно з Австрійською народною партією, яка була третьою [7]. Традиційно за таких умов уряд мав би очолити представник партії з більшою кількістю голосів, однак постать Й. Хайдера сприймалась надто неоднозначно, тому посаду канцлера віддали Австрійській народній партії, а представник Партії свободи Австрії Сюзанна Рісс-Пасер стала віце-канцлером [8, с. 179]. Офіційно це було пояснено тим, що Й. Хайдер хотів виконати обіцянку перед мешканцями Каринтії, де в 1999 р. за партію проголосувала майже половина виборців (42,1%) і його було обрано губернатором.

Таблиця 4.8 Результати виборів до земельних парламентів
(Партія свободи Австрії) [7]

Рік, р.	% голосів (мандатів)	Рік, р.	% голосів (мандатів)	Рік, р.	% голосів (мандатів)	Рік, р.	% голосів (мандатів)
Бургенланд		Відень		Каринтія		Тіроль	
1949	3,8 (1)	1973	7,7 (3)	1989	29 (11)	2008	12,4 (4)
1953	3,6 (1)	1978	6,5 (3)	1994	33,3 (13)	2013	9,3 (4)
1956	2,9 (1)	1983	5,4 (2)	1999	42,1 (16)	Форарльберг	
1960	4,6 (1)	1987	9,7 (8)	2004	42,5 (16)	1949	22,1 (6)
1964	3,6 (1)	1991	22,5 (23)	2009	3,8 (0)	1954	13,7 (3)
1968	2,2 (0)	1996	27,9 (29)	2013	16,8 (6)	1959	14,9 (5)
1972	3 (1)	2001	20,2 (21)	Нижня Австрія		1964	15,8 (6)
1977	2,3 (0)	2005	14,8 (13)	1949	4,4 (0)	1969	21 (7)
1982	3 (0)	2010	25,8 (27)	1954	2,6 (0)	1974	13,9 (4)
1987	7,3 (3)	2015	30,79 (34)	1959	3,9 (0)	1979	12,5 (4)
1991	9,7 (4)	Зальцбург		1964	3 (0)	1984	10,5 (3)
1996	14,6 (5)	1949	18,5 (5)	1969	3,2 (0)	1989	16,1 (6)
2000	12,6 (4)	1954	13,2 (4)	1974	3 (0)	1994	18,4 (7)
2005	5,8 (2)	1959	16,1 (5)	1979	3,2 (0)	1999	27,4 (11)
2010	9 (3)	1964	11,8 (4)	1983	1,7 (0)	2004	12,9 (5)
2015	15 (6)	1969	18 (6)	1988	9,4 (5)	2009	25,2 (9)

Верхня Австрія		1974	15,5 (5)	1993	12 (7)	2014	23,4 (9)
1949	20,8 (10)	1979	13,3 (5)	1998	16,1 (9)	Штірія	
1955	9,6 (4)	1984	8,7 (4)	2003	4,5 (2)	1949	14,5 (7)
1961	9,7 (4)	1989	16,4 (6)	2008	10,5 (6)	1953	13,6 (6)
1967	7,5 (2)	1994	19,5 (8)	2013	8,2 (4)	1957	6,8 (3)
1973	7,7 (4)	1999	19,6 (7)	Тіроль		1961	7,2 (3)
1979	6,4 (4)	2004	8,7 (3)	1949	17,4 (4)	1965	5,8 (2)
1985	5 (3)	2009	13 (5)	1953	13,3 (4)	1970	5,3 (2)
1991	17,7 (11)	2013	17 (6)	1957	8,5 (2)	1974	4,2 (2)
1997	20,6 (12)	Каринтія		1961	9,1 (2)	1978	6,4 (3)
2003	8,4 (4)	1949	20,6 (8)	1965	6 (1)	1981	5,1 (2)
2009	15,3 (9)	1953	16,9 (6)	1970	5,6 (1)	1986	4,6 (2)
2015	30,36 (18)	1956	15,7 (5)	1975	5,9 (1)	1991	15,4 (9)
Відень		1960	14,9 (5)	1979	6,8 (2)	1995	17,1 (10)
1949	6,8 (6)	1965	13,4 (5)	1984	6 (2)	2000	12,4 (7)
1954	4,6 (0)	1970	12,1 (4)	1989	15,6 (5)	2005	4,6 (0)
1959	8 (4)	1975	11,8 (4)	1994	16,1 (6)	2010	10,7 (6)
1964	5,7 (3)	1979	11,7 (4)	1999	19,6 (7)	2015	26,8 (14)
1969	7,2 (4)	1984	16 (5)	2003	8 (2)		

Незважаючи на відмову Й. Хайдера від посад, формування уряду крайньою правою політичною партією викликало обурення як в Австрії, так і поза нею. У країні протягом кількох місяців тривали масові протести і демонстрації. Занепокоєння висловлювали і представники держав ЄС та США: вперше в історії Європейського союзу було накладено санкції на країну-члена, а посол США тимчасово покинув Австрію. Участь у формуванні уряду (відхід від ідеї позасистемності), міжнародна ізоляція держави, внутрішні протести, а також вимушена зміна керівництва (для стабілізації ситуації Й. Хайдер пішов у відставку з посади голови) здійснили негативний вплив на електоральну підтримку Партії свободи Австрії. На виборах у 2000 р. за неї проголосувало лише 10% виборців у порівнянні з 26,9% у 1999 р.

Саме на цей час припало і посилення внутрішньопартійних конфліктів, які зрештою призвели до розколу. Й. Хайдер з групою інших впливових політиків покинули Партію свободи Австрії та заснували у 2005 р. нову політичну силу – Альянс за майбутнє Австрії [5, с. 114]. Хоча ця партія не мала такого успіху як Партія свободи і зосереджувала свою увагу в

основному на Каринтії, а після загибелі Й. Хайдера поступово втрачала свою підтримку, її виникнення поставило Партію свободи Австрії в нові для неї умови конкуренції з ідеологічно близькими крайніми правими політичними партіями. Незважаючи на доволі низькі результати, Альянс за майбутнє Австрії продовжує існувати і досі, крім того, у 2012 р. на політичну арену вийшла ще одна партія під назвою «Команда Штронаха», яка, хоч також має доволі низькі результати, все ж впливає на баланс сил у середовищі крайніх правих.

У перший рік після розколу результат Партії свободи Австрії на парламентських виборах становив 11%, однак уже у 2008 р. їй вдалось підвищити кількість голосів до 17,5% і 20,5% у 2013 р. Зростає і підтримка у регіонах (у 2015 р. за партію проголосувало 15% виборців у Бургенланді, 30,36% у Верхній Австрії, 30,79% у Відні, 26,9% у Штірії), в тому числі у Каринтії, де на останніх виборах до земельного парламенту у 2013 р. партія здобула 16,8% порівняно з 3,8% у 2009 р. [7]. Надзвичайно успішними були і вибори до Європейського парламенту у 2014 р., де Партія свободи Австрії набрала майже 20% і посіла перше місце в країні.

Аналізуючи чинники, які сприяли зростанню підтримки Партії свободи Австрії, крім «ефекту Хайдера», як правило, вирізняють ще й те, що партія вчасно відійшла від поміркованих позицій та лібералізму і повернулась на позиції крайньої правої ідеології. Це відбулось саме в той час, коли в суспільстві почала проявлятися втома від тривалого спільного правління двох найбільших партій та виникло прагнення до більш швидких змін. Ця ідеологічна трансформація була відображена як у передвиборчих кампаніях партії, так і в її програмах. Сьогодні партія відстоює традиційні для крайніх правих цінності та піднімає питання національної ідентичності в умовах зростання рівня імміграції та мультикультуралізму, збереження національного суверенітету у зовнішній політиці тощо.

Пріоритети Партії свободи Австрії відображено у прийнятій у 2011 р. програмі під назвою «Австрія передусім». Уже в преамбулі підкреслюється

важливе партії питання збереження австрійської культури та цінностей. Основою для формування спільноти австрійців, зазначається у документі, є німецька історія, культура та мова і влада повинна докладати необхідних зусиль для їх збереження. Це слід здійснювати через заходи у сфері внутрішньої політики (формування національної ідентичності через освіту, підтримка національного культурного продукту тощо), а також через обмеження імміграції. Перетворення Австрії у державу імміграції зруйнує єдність суспільства та нівелює його базові цінності [6].

У програмі проголошується відданість принципам соціальної ринкової економіки. Вона має базуватись на повазі до приватної власності, а також на культурі солідарності та соціальної відповідальності. Державну підтримку, покликану захистити людину від життєвих труднощів через вік, хворобу, безробіття і т.д., слід надавати виключно тим, хто цього справді потребує і обмежуватись виключно громадянами Австрії. Усі, хто може працювати і самостійно себе забезпечувати, повинні мати таку можливість. Зокрема, держава має всіляко заохочувати ініціативу та підприємництво, особливо серед молоді [6].

У зовнішній політиці головним пріоритетом мають бути національні інтереси. Європейський союз повинен залишатись об'єднанням суверенних народів на основі географічної, духовної та культурної близькості і спільності цінностей. Лише у такому вигляді він має право існувати, а перетворення Європи у суто у політичний проект допускати не можна. За будь-яких умов, національне має переважати над загальноєвропейським, в тому числі і особливо з погляду законодавства [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, варто зазначити, що з одного боку, крайні праві політичні партії в Австрії, як і в більшості інших країн Європи, залишаються доволі фрагментованими. Конкуренція між партіями і відсутність єдиного харизматичного лідера дезорієнтує електорат. Тим не менше, рівень підтримки найбільшої крайньої правої Партії свободи Австрії дедалі зростає. Починаючи з 2007 р., країною

знову править коаліція Соціал-демократичної партії Австрії та Австрійської народної партії, що викликає певне незадоволення з боку виборців. Крім того, крайні праві зосереджують свою увагу на важливих та актуальних питаннях, особливо в контексті так званої міграційної кризи в ЄС в останні роки. Тому більшість дослідників схиляється до того, що електоральні переваги виборців в Австрії продовжуватимуть радикалізуватись. Враховуючи євроінтеграційні прагнення української держави, глибоке вивчення однієї з найвпливовіших груп політичних партій є надзвичайно потрібним та своєчасним і ця стаття покликана дати цьому поштовх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Art D. Reacting to the radical right: lessons from Germany and Austria / D. Art // Party Politics. — 2007. — № 13. — P. 331—349.
2. Duncan F. Immigration and integration policy and the Austrian radical right in office : the FPÖ/BZÖ, 2000—2006 / Fraser Duncan // Contemporary Politics. — 2010, — Vol. 16 Issue 4. — P.337—354.
3. Gruber O. Campaigning in radical right heartland: The politicization of immigration and ethnic relations in Austrian general elections, 1971—2013 / Oliver Gruber. — Vienna : LIT Verlag, 2014. — 238 p.
4. Ignazi P. Extreme right parties in Western Europe / Piero Ignazi. — Oxford : OUP Oxford, 2006. — 310 p.
5. Mudde C. Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy? / Cas Mudde. — Cambridge : Cambridge University Press, 2013. — 274 p.
6. Parteiprogramm der Freiheitlichen Partei Österreichs (FPÖ). Österreich zuerst [Elektronische Ressourcen] // Freiheitlichen Partei Österreichs (FPÖ). — Elektronischen Daten — Zugangsmodus : http://www.fpoe.at/fileadmin/user_upload/www.fpoe.at/dokumente/2015/2011_graz_partei_programm_web.pdf (am 17 June 2015 angesehen). — Titel von der Bildschirm.
7. Wahlen und Volksbegehren [Elektronische Ressourcen] // Bundesministerium für Inneres. — Elektronischen Daten — Zugangsmodus : http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/nationalrat/start.aspx (am 17 June 2015 angesehen). — Titel von der Bildschirm.
8. Williams M. H. The impact of radical right-wing parties in West European democracies / Michelle Hale Williams. — New York : Palgrave Macmillan, 2006. — 248 p.